

Mats Eriksson

BERÄTTANDE OCH KONFLIKT I UNGDOMARS SAMTAL: EN ANALYS

1. Inledning

När man börjar tala om berättelser och berättande är det nog många som tänker på något som brukar äga rum framför brasan eller kanske runt kaffe- eller middagsbordet. En duktig berättare kan vid sådana tillfällen trollbinda sin publik för långa stunder genom sinnrikt framförda, spännande och roliga berättelser.

Men berättande förekommer också, och är nog egentligen vanligare, i mer vardagliga situationer – vid tillfällen då vi kanske inte ens tänker på att vi berättar något. Berättande spelar, på samma sätt som andra typer av språkliga verksamheter, en viktig roll i vårt umgänge med andra människor. Genom berättelser skapar och för vi fram bilder av den verklighet vi lever i, av andra människor och platser och inte minst – av oss själva. Genom berättelser kan vi gestalta händelser och skeenden som sedan länge är förflutna och på så sätt låta andra ta del av vad vi upplevt.

I den här uppsatsen skall jag göra en analys av ett sådant vardagligt berättartillfälle. Det som återges är något som säkert är ett ganska vanligt ämne för en berättelse, nämligen handlingar utförda av en person i ens sociala omgivning. Den unga kvinnliga berättaren skildrar något som hon är förargad över, nämligen vad en pojke har sagt till henne.

Det som är ovanligt och därför intressant vid just det här tillfället är att berättelsen leder till en konflikt mellan berättaren och en av de personer som har lyssnat till hennes berättelse. Konflikten gäller innehållet i berättelsen, vilken innebörd den skall ges, och detta aktualiserar en viktig egenskap hos berättelser, nämligen att de alltid utgör subjektiva versioner av ett händelseförlopp. En berättelse utgör ingen objektiv avbildning av förhållanden i verkligheten, utan denna verklighet fångas alltid från en viss individs

perspektiv, och detta perspektiv kan ifrågasättas och modifieras av åhörarna som kan föreslå alternativa tolkningar eller innebörder.

Den analys jag skall göra avser olika aspekter på berättandet: hur berättaren går till väga för att introducera sitt berättande, hur hon framför berättelsen och hur berättelsen bemöts av åhörarna, och hur detta innebär att alternativa versioner aktualiseras, att olika beskrivningar av handlingen ifråga och den person som utförde den ställs mot varandra. Den teoretiska ramen för min analys utgörs i första hand av den etnometodologiska konversationsanalysen.

Uppsatsen är upplagd på följande sätt. Först kommer jag att ge en kort översikt över central forskning om berättelser, i främst vardagliga sammanhang. Sedan kommer jag att beskriva några centrala teoretiska utgångspunkter för min analys, och därefter redovisa själva analysen. Allra närmast kommer jag dock att säga några ord om min undersökning i stort och det material varifrån berättelsen är hämtad.

2. Bakgrund

Den analys som jag skall presentera i den här uppsatsen är en del av mitt avhandlingsarbete, som behandlar olika aspekter på ungdomars muntliga berättande i naturliga samtalssituationer. Jag vill undersöka hur ungdomar i en viss ålder använder och strukturerar sitt berättande.

Materialet består till största delen av samtal mellan ungdomar som jag spelade in på en sommarkoloni ("kollo") under åren 1989-1993 med ungdomar i åldern 10-15 år från Stockholm.

De berättelser som jag studerar framkom spontant i de inspelade samtalen, och dessa var inte på något sätt arrangerade för inspelningen. Berättelserna är normalt sådana som behandlar personliga upplevelser. I nuläget har jag excerperat ungefär 150 berättelser av varierande längd ur kollomaterialet samt ungefär 100 berättelser ur andra ungdomsspråksmaterial.

De aspekter på berättande som jag vill studera är bl.a. berättandets funktioner, hur berättelser introduceras i det pågående samtalet, hur interaktionen ser ut runt berättandet och hur berättelsen byggs upp på olika språkliga nivåer, där bland annat studiet av olika typer av sekvensmarkörer och värderande medel, t.ex. anföring, ingår.

Här kommer jag inte att syssla så mycket med det sistnämnda, dvs. hur själva berättelsen är uppbyggd, utan i stället med vad den används till och hur den är inbäddad i samtalet.

3. *Forskning om berättande*

Forskning om muntligt berättande har bedrivits utifrån många perspektiv och inom flera discipliner, och jag har här måst inskränka mig till en handfull nedslag.

En tidig och viktig undersökning av muntligt berättande är den som utfördes av William Labov under slutet på 60- och början på 70-talet (Labov & Waletzky 1967; Labov 1972). Han och hans medhjälpare undersökte slagsmålsberättelser och s.k. nära-att-dö-berättelser (och vissa andra typer av berättelser) från intervjuer och konstruerade med utgångspunkt i detta material en modell för berättelsers struktur. Enligt denna består en fullständig berättelse av följande delar:

Abstrakt är en kort sammanfattning av berättelsens innehåll. Dess främsta funktion är att underlätta för berättaren att få tillåtelse att framföra sin berättelse.

Orientering är den del av berättelsen där den huvudsakliga informationen ges om var och när händelsen ägde rum, de inblandade personerna etc. Den brukar oftast förekomma nära berättelsens början.

Komplicerande handling utgörs av skildringen av de handlingar som formar berättelsen. Den byggs upp av narrativa satser.

Värdering är den del av berättelsen som innehåller de medel som berättaren använder för att få lyssnaren att förstå berättelsens poäng, varför berättaren tycker att berättelsen är värd att berättas. Värderingen kan i princip förekomma var som helst i berättelsen, men en speciell värderande sektion brukar finnas alldeles före upplösningen.

Upplösning löser det spänningsmoment som berättelsen byggt upp, och handlingen förs till ett slut.

Koda binder ihop slutet av berättelsen med berättartidpunkten. Består av kommentarer av typen "Och det var det sista jag någonsin såg av honom" eller "Och sen dess har jag aldrig satt min fot i en gummibåt igen".

Syftet med Labovs modell var att göra kvantitativa jämförelser av andelen berättardrag av en viss typ mellan olika grupper, i första hand svarta och vita ungdomar. Resultaten visade bland annat att de svarta ungdomarna i större utsträckning använde sådana drag som ansågs mer avancerade (och som tilltog med stigande ålder).

Labovs modell har fått stort inflytande och använts i mer eller mindre modifierade varianter i en rad undersökningar av skillnader i berättarstruktur mellan olika grupper av talare och i olika typer av situationer.

Exempelvis undersökte Kernan (1977) hur berättelsestrukturen varierar mellan barn i olika åldrar, i ett svart bostadsområde i en stad i USA. Resultaten visade att barnen i den yngsta åldersgruppen (7-8 år) hade en betydligt mindre andel satser som fungerade orienterande och värderande än barnen i de äldre grupperna (10-11; 13-14), vilka inte skiljde sig åt så mycket sinsemellan. Medan barnen i de lägre åldersgrupperna alltså i stort sett nöjde sig med att beskriva det aktuella händelseförloppet, hade de äldre barnen en förmåga att utforma sin berättelse så att den tydligt förmedlade en viss avsedd innebörd.

Hur berättelsen utformas är också avhängigt av en rad faktorer i berättarsituationen. Wolfson (1982) undersökte förekomsten av och funktionen hos en viss typ av värderande medel, nämligen historiskt presens, som är ganska vanligt förekommande i muntliga berättelser. Hennes resultat visade att en berättares användning av detta medel bland annat var avhängig av dennes uppfattning om förhållandet till åhörarna. Faktorer som att berättare och åhörare var nära vänner, var av samma kön eller ålder, hade samma yrke osv. tenderade att främja användningen av historiskt presens, medan det motsatta förhållandet, att deltagarna delade få sociala egenskaper, ledde till att historiskt presens användes mera sparsamt eller inte alls.

Møller (1993) undersökte, med utgångspunkt i Labovs modell, strukturen hos berättelser framförda av personer bosatta i en stadsdel i Köpenhamn. De inspelade personerna kom från olika socialgrupper, och ett av undersökningens syften var att se om det fanns några korrelationer mellan förekomsten av olika typer av strukturella drag i berättelser som producerades av en talare och dennes sociala egenskaper, t.ex. klasstillhörighet och ålder. Ett annat syfte var att studera eventuella samband mellan berättelsens struktur och dess funktion. Møller kunde dock inte fastställa några samband mellan en berättares sociala tillhörighet och berättelsernas utseende. Däremot fanns det en viss korrelation mellan berättelsens strukturella uppbyggnad och dess funktion.

I de hittills beskrivna, i huvudsak lingvistiskt orienterade undersökningarna har man haft ett i stort sett monologiskt synsätt på berättandet; man har i första hand fokuserat på berättaren och dennes aktiviteter, och antingen helt bortsett ifrån, eller endast givit en mycket schematisk bild av, andra faktorer i berättarsituationen, såsom det interaktiva samspelet mellan berättare och åhörare, och berättelsens relation såväl till den omedelbart omgivande samtalskontexten som till en mer övergripande, social kontext. Frågor som rör berättandet som dialogisk aktivitet och dess funktioner i ett större socialt sammanhang har dock varit föremål för en mängd undersökningar, för det mesta med hemvist utanför den egentliga lingvistiska traditionen.

Inom den etnometodologiska konversationsanalysen (CA) har man, i stället för att studera berättelsen som en statisk produkt frikopplad från dess tillkomstsituation, riktat intresset mot det interaktiva spelet mellan berättare och åhörare i den specifika samtalsituation där berättelsen framförs. Man har bland annat studerat de strategier som deltagarna använder för att introducera en berättelse i ett pågående samtal och för att återuppta detta samtal vid berättelsens slut (Sacks 1974; Jefferson 1978), hur åhörarna kan delta i berättandet och påverka berättelsens utformning och innebörd (C. Goodwin 1986; Mandelbaum 1989, 1993), och vilka strategier en berättare kan använda för att konstruera en berättelse som respons på en tidigare berättelse (Ryave 1978). Detta synsätt kommer att ges en mer utförlig behandling längre fram i denna uppsats.

Inom psykologin har interaktivt orienterade forskare studerat berättande som ett led i forskning om minnet. Det man vill beskriva är dock inte minnet som en abstrakt kognitiv enhet, utan man är i stället ute efter att studera den sociala aspekten av minnandet, hur minnandet konkret manifesteras i interaktionen mellan människor och hur familjer och andra grupper skapar sin gemensamma historia genom att minnas tillsammans (Edwards & Middleton 1986; Edwards, Potter & Middleton 1992).

Socialantropologen Shirley Brice Heath (1983) studerade berättande, och även andra former av språkanvändning, i två små samhällen, Roadville med vit och Trackton med svart befolkning i South Carolina i USA. Hennes studie visar att syftet med att berätta, berättelsers utseende, och hur barn lär sig denna aktivitet, varierar mellan olika kulturer, även sådana som existerar sida vid sida. I det vita Roadville lär föräldrarna barnen att berätta sanningsenligt. Överdrifter och påhittade händelser korrigeras av föräldrarna. I Trackton är det i stället så att en berättelse skall innehålla överdrifter och fiktiva händelser för att på så sätt vara så underhållande som möjligt.

Det som räknas som en god berättelse i Trackton ses som lögnaktigt i Roadville, och de berättelser man berättar i Roadville räknas inte ens som berättelser i Trackton.

Marjorie Goodwin (1990), även hon socialantropolog, studerade hur ungdomar i ett svart område i Philadelphia använde berättelser och andra talaktiviteter för att organisera den sociala verkligheten. Ett centralt begrepp i undersökningen är begreppet deltagarram, som är hämtat från sociologen Erving Goffman (1979) och syftar på de olika roller som ett visst yttrande eller en viss sekvens av yttranden tilldelar de olika deltagarna i samtalsituationen. Utifrån en kritik av den traditionella uppdelningen av deltagarna i ett samtal i rollerna talare och lyssnare, som Goffman anser innebära en avsevärd förenkling, beskriver han hur dessa analytiskt kan brytas ner i flera olika roller förknippade med olika aktiviteter i samtalet. Han visar att det vad gäller talaren finns anledning att göra en uppdelning i rollerna *animator* (som producerar yttrandet i rent fysisk bemärkelse), *author* (som formulerar yttrandet till form och innehåll), och *principal* (som är ansvarig för yttrandet), vilka inte alltid sammanfaller, som t.ex. när man återger vad någon annan sagt eller skrivit. Inte heller är lyssnare något enhetligt begrepp utan de som rent fysiskt har möjlighet att uppfatta ett yttrande kan vara *godkända* eller *icke godkända deltagare* i samtalet, och de förra kan vara antingen *tilltalade* eller *inte tilltalade*. Personer kan också förekomma i samtal i rollen som *figure*, dvs. den person som omtalas i ett yttrande. Genom att införa en viss typ av talaktivitet, såsom en berättelse, med en bestämd deltagarram, till vilken vissa bestämda handlingar och identiteter är knutna, kan en deltagare förändra den sociala ordning som råder mellan deltagarna i situationen. Goodwin visar exempelvis hur en av deltagarna i en dispyt mellan två pojkar lyckas få åhörarna att liera sig med honom genom att framföra en berättelse som framställer motståndaren som en fegis. Detta är, enligt Goodwin, möjligt eftersom berättelsen för det första tillåter att fokus flyttas från den nuvarande situationen till händelser i det förflutna, vilket leder till att motståndaren görs till och kan behandlas som en *figure*. För det andra tilldelar den alla de övriga närvarande rollen som berättelseåhörare, vilket tillåter dessa att visa sin uppskattning av berättelsen och därmed välja sida i dispyten, något som inte på samma sätt var möjligt vid det tidigare utbytet av förolämpningar, där de övriga visserligen var godkända deltagare, men inte hade rollen som tilltalade och därför inte aktivt kunde delta.

Goodwin konstaterar också att det finns skillnader mellan pojkars och flickors berättande. Medan pojkar ofta framför berättelser som beskriver

andra på ett negativt sätt i dessas närvaro, gör flickor det när personen i fråga är frånvarande. Det ritualiserade berättande som kallas *instigating* (anstiftan) innebär att en flicka berättar för en annan om vad en tredje sagt om henne i hennes frånvaro, samtidigt som hon försöker få den förfördelade att lova att vid lämpligt tillfälle konfrontera den som talat illa om henne.

4. Teoretiska utgångspunkter

4.1 Berättelsens struktur och funktion

Gemensamt för de flesta definitioner och användningar av termen *berättelse* är att en berättelse skall framställa ett händelseförlopp, och att detta händelseförlopp är förlagt i det förflutna i förhållande till berättartidpunkten. Labov & Waletzky (1967) har också det kriteriet att händelserna i fråga skall skildras i den ordning de kan antas ha ägt rum. Detta är emellertid inte tillräckligt för att något skall vara en berättelse:

Furthermore, we will find that narrative which serves this function alone is abnormal: it may be considered empty or pointless narrative. Normally, narrative serves an additional function of personal interest determined by a stimulus in the social context in which the narrative occurs (Labov & Waletzky 1967:13).

En berättelse innebär inte att berättaren endast gestaltar ett händelseförlopp. Han för också fram sitt eget individuella perspektiv på händelserna och försöker motivera varför en skildring av dessa är av intresse i den aktuella situationen. Denna situationsspecifika innebörd hos berättelsen kallar Labov & Waletzky för berättelsens poäng. I den berättelse jag analyserar är berättarens poäng att en viss person är dum. Men en poäng kan till exempel också vara att något var roligt, farligt eller pinsamt och även mycket, mycket annat.

Berättaren kan ha olika syften med sin berättelse i den sociala situation där den framförs, syften som ofta förekommer tillsammans och på olika nivåer, och på olika sätt är relaterade till det som är berättelsens poäng. Han eller hon kan t.ex. vilja roa lyssnarna genom något roligt eller spännande, eller vill kanske ge argument för en viss ståndpunkt eller illustrera något mer allmänt förhållande genom ett exempel i form av en berättelse. Berättaren kan också vilja framställa sig själv på ett visst sätt i åhörarnas ögon, och använder berättelsen för detta ändamål, eller så vill han, eller

hon, som fallet är i vårt exempel, ge en bild, negativ eller positiv, av någon annan person.

Men oavsett vilket syftet är i den specifika situation där berättelsen framförs, gäller det för berättaren att få lyssnaren att förstå, acceptera och instämma i hans subjektiva version av händelseförloppet, att dela hans eller hennes perspektiv på händelserna, att förstå vilken innebörd dessa har för berättaren.

För detta ändamål, att klargöra innebörden och få åhörarna att acceptera denna, använder sig talaren bland annat av olika värderande medel (Labov 1972). Värderingen kan ske i form av direkta kommentarer från berättaren om vad som är berättelsens poäng (*de va jättepinsamt*), s.k. extern värdering, men också mer utsagt och sofistikerat, genom s.k. intern värdering som kan utgöras av olika typer av avvikande syntaktiska konstruktioner och morfologiska uttryck, t.ex. negerade satser och förstärkande ord, av diskursiva företeelser som direkt anföring, repetition och ljudhärmande uttryck samt med para- och extralingvistiska medel som skratt, gester, röstförändring och miner.

Vissa av Labovs internt värderande medel, t.ex. direkt anföring, upprepningar, ljudhärmande uttryck, grimaser och gester (Wolfson 1982; Tannen 1983), har sin styrka i att de fungerar dramatiserande, återupplevande, på det sätt som Goffman (1974) har beskrivit:

A tale or an anecdote that is a replaying is not merely any reporting of a past event. In the fullest sense, it is such a statement couched from the personal perspective of an actual or potential participant who is located so that some temporal dramatic development of the reported speech event proceeds from that starting point. A replaying will therefore, incidentally, be something that listeners can empathetically insert themselves into, vicariously reexperiencing what took place. (504)

Berättaren återuppför en händelse han varit med om och förmedlar sitt perspektiv till lyssnaren genom att låta denne få uppleva det som hände på samma sätt som berättaren själv ursprungligen gjorde.

Genom sådana värderande och dramatiserande medel, men också genom att på andra sätt selektivt skildra och beskriva de aktuella händelserna och företeelserna, skapar berättaren en subjektiv version av händelseförloppet.

Denna subjektiva version är dock endast en bland många möjliga, och den måste inte nödvändigtvis accepteras av de övriga deltagarna i samtalet utan dessa kan i mån av vilja och möjlighet ifrågasätta, korrigera och föreslå alternativa tolkningar till berättarens version. De kan också, som Charles Goodwin (1986) visat, påverka vilken innebörd berättelsen kommer

att ges i samtalet genom att på olika sätt delta i berättandet. En viss berättelses innebörd är alltså inte direkt given av berättaren utan bestäms gemensamt av deltagarna i samtalet (jfr Adelswärd 1991).

4.2 Berättande som interaktion

En viktig skillnad mellan den etnometodologiska samtalsanalysen och många andra studier av berättande, t.ex. dem som utförts av Labov och hans efterföljare, är att man uteslutande sysslar med sådana berättelser som framkommit i autentiska samtal mellan människor, och som alltså inte framkallats genom någon av de eliciteringstekniker som de senare forskarna använder sig av. Vid studiet av berättelser utgår man inte heller från dessa som isolerade företeelser, extraherade ur sitt sammanhang, utan tar som utgångspunkt den enskilda berättelsens plats i en specifik samtalskontext. Detta förfarande är en förutsättning för det som för etnometodologerna utgör det primära syftet, nämligen att studera hur berättandet försiggår i ett interaktivt samspel mellan berättare och åhörare i en specifik samtalsituation, och att beskriva de olika tekniker som dessa använder för att introducera och genomföra berättandet. Ett utmärkande drag är därför att åhörarna, som annars brukar beskrivas som passiva mottagare av berättelsen, ges en aktiv roll vid berättandet och för att ge berättelsen en innebörd i samtalet.

Enligt Sacks (1974) utgör berättelsen en sammanhängande sekvens i samtalet som består av tre delar: en inledningssekvens (preface), en sekvens där själva berättelsen framförs, och en sekvens som utgörs av de övriga deltagarnas responser på berättelsen.

Inledningssekvensen består minimalt av två turer, en tur där den aspirerande berättaren annonserar en kommande berättelse (= inledare), och en tur där motparten accepterar åhörarrollen. Detta innebär bland annat att han eller hon godkänner att de normala turtagningsreglerna, som möjliggör talarbyte efter varje turkonstruktionsenhet, tillfälligt sätts ur spel, något som är nödvändigt eftersom en berättelse normalt kräver mer än en turkonstruktionsenhet för att slutföras (Goodwin 1981). En minimal inledningssekvens (inledare) kan se ut på följande sätt:

A: Har du hört vad som hände mig igår?

B: Nää, vadå?

Inledningssekvensen kan dock i vissa fall vara betydligt längre än i exemplet och bestå av flera turer från berättaren och åhöraren eller åhörarna. Å andra sidan är det enligt McLaughlin (1984) på så sätt att lyssnarens tur ofta undertrycks på grund av att berättaren inte inväntar den utan kastar sig direkt in i berättandet. Inledningssekvensen består då i praktiken endast av en tur och är inte heller fristående gentemot själva berättelsen. I vårt exempel refererar inledaren till tidpunkten för den händelse som den följande berättelsen kommer att handla om. Inledaren kan också utgöras av en första allmän beskrivning eller värdering av händelserna eller fastställa en slutsats man kan dra av dem.

Förutom att annonsera och på det sättet bereda plats för en berättelse i interaktionen har inledaren även andra funktioner. Den gör det lättare för åhörarna att inse hur berättaren avser att berättelsen skall förstås och värderas. Därmed möjliggör den också för åhöraren både att härleda berättelsens slut och komma fram till vilken typ av responser som kan vara lämpliga. Om en inledare exempelvis har annonserat en tragisk berättelse är skratt knappast en lämplig respons.

Denna relation mellan berättelsens inledningssekvens och de responser som följer på berättelsen är det som motiverar att berättandet ses som en sammanhängande sekvens med olika delar. Sacks (1974) har dock påpekat att även om inledaren skapar förväntningar om en kommande berättelse, som i sin tur ger upphov till normativa förväntningar om responser, så är det knappast en självklarhet att dessa dyker upp. Huruvida en inledningssekvens kommer att följas av en berättelse är beroende av deltagarna i samtalet och interaktionen mellan dessa. Berättandet kan till exempel förhindras av att vissa villkor inte är uppfyllda: åhöraren har redan hört berättelsen eller säger sig inte ha tid eller lust att lyssna. Det är också möjligt att inledningssekvensen blir lång och att samtalet under denna tar en annan riktning och berättelsen därför överges för andra aktiviteter i samtalet.

En inledare följs dock normalt av en berättelse som på något sätt anknyter till denna. Inledaren i vårt exempel bör följas av en berättelse som baseras på händelser som ägde rum dagen före berättartillfället. I andra fall kan berättelsen illustrera eller ge argument för en värdering eller ett omdöme som framförts i inledaren. I vissa fall kan det då vara så, som Ryave (1978) visat, att berättelsen konstrueras på så sätt att dess slutsats framförs i ett yttrande som innebär en upprepning av inledaren. Detta illustrerar på ett tydligt sätt det viktiga förhållandet att en berättelses utformning är beroende av hur den anknyter till det tidigare samtalet. Liknande iakttagelser har gjorts av Gail Jefferson som menar att

the particular circumstances under which a story is entered can have consequences for the structure of the actually told story, which itself is fitted to the manner of its introduction. (1978:224)

Även under denna fas i berättandet, framförandet av den egentliga berättelsen, som kanske kunde förväntas vara ganska monologiskt, finns det möjligheter för olika typer av aktivitet från åhörarna. Mandelbaum (1993) nämner tre typer av lyssnarresponser som kan förekomma:

- yttranden som visar att lyssnaren är medveten om att berättaren vill fortsätta, och därför avstår från att ta turen, t.ex. *mmhm, jaha*
- yttranden som ger uttryck för åhörarens värdering av det som berättas, t.ex. *oj då, usch va hemskt*
- yttranden där åhörarna kräver mer information om händelserna.

Det är normalt endast den tredje typen som konstituerar en tur, dvs. att en åhörare tar ordet och därmed avbryter berättandet. Och detta innebär att denna typ av lyssnarresponser under själva berättandet är den mest kraftfulla vad gäller möjligheten att påverka berättandets utformning.

Ett exempel från Mandelbaum (1989) illustrerar på ett tydligt sätt hur åhörarna genom sina kommentarer kan påverka berättandets förlopp. Hon analyserade ett samtal där en av deltagarna i en berättelse försöker göra narr av en annan närvarande person genom att skildra dennes överdrivna förväntningar inför en måltid bestående av hummer. Genom att ställa frågor om vad hummern kostade, åstadkommer en annan av åhörarna dock en förändring i berättandets inriktning och i stället för att framställas i ett löjets skimmer, kommer berättelsens tilltänkta måltavla att skildras som en person som lyckas äta hummer till ett billigt pris, dvs. gör en bra affär. Exempel av denna typ har också anförts av Goodwin (1986), som beskriver hur en berättelse framförd av en man om ett slagsmål han bevittnat genom hans hustrus kommentarer får en helt annan innebörd än den han avsett. Hustrun som tidigare hört berättelsen och faktiskt är den som introducerar den, lyckas genom sina aktiviteter i samband med berättandet få de andra åhörarna att acceptera att slagsmålet egentligen bara var en show och inte den våldsamma uppgörelse mellan två arga konkurrenter som hennes man hävdar.

Så småningom förs berättelsen till ett slut och då ställs berättaren inför uppgiften att åter få i gång tur-för-tur-samtalet, att få de andra att börja tala med anknytning till berättelsen och därmed visa det lämpliga i att den

berättats (Jefferson 1978). Genom sina responser på berättelsen förväntas åhörarna också visa att de förstått och uppskattat berättelsen. Enligt Jefferson är det vanligt att berättaren, för att få igång turtagningen i de fall då berättelsen möts av tystnad, adderar ytterligare berättelsekomponenter eller annat tal med anknytning till berättelsen till dess det önskade tillståndet uppnåtts. Vad som å ena sidan kan tas som uttryck för viljan att skildra ytterligare detaljer och utförligare kommentera skeendet, kan alltså från ett annat, interaktionellt perspektiv, ses som ett medel för berättaren att avsluta berättandet och få de andra att delta i att åter etablera normala turtagningsförhållanden.

Ryave (1978) har uppmärksammat det icke ovanliga fenomenet att berättelser brukar dyka upp i serier om två (eller flera) med liknade innehåll. Den senare berättelsen kan i vissa fall direkt ansluta till den första och utgör då en respons på denna. Genom att ge sin berättelse en liknande innebörd eller poäng demonstrerar den talare som framför berättelse nummer två sin förståelse av den första berättelsen. I andra fall anknyter den senare berättelsen inte direkt till den föregående. I stället responderar en av åhörarna på den första berättelsen, genom att ge den en ny innebörd eller dra fram en aspekt som berättaren inte uppmärksammat, och framför sedan en berättelse med denna nya innebörd. Ett av Ryaves exempel visar hur en berättelse om människor som dödats i en oundviklig katastrof av en av åhörarna ges en ny innebörd, nämligen att den hade kunnat undvikas om personerna i fråga kunnat simma, och hur denna deltagare sedan framför en berättelse som skildrar hur några personer räddade sig efter en olycka genom att simmande ta sig i land. Ryaves analys visar på ett tydligt sätt hur en berättelses innebörd varken är given på förhand eller slutgiltigt fastställs vid en viss punkt i samtalet, utan i stället utgör en fråga som fortlöpande är föremål för intresse i de handlingar som utförs av deltagarna i samtalet.

5. Analys: Måns han e ju helt spåni

Det som händer i det avsnitt som jag här ska analysera är i korthet att en av deltagarna, Tina, försöker få de övriga med sig i att fördöma en icke-närvarande medlem av gruppen, Måns. Hon gör detta genom att framföra en kort berättelse som skildrar hur Måns anklagade henne för att ha smetat tandkräm på honom. Hon misslyckas dock med att få de andra med sig; de underlåter att instämma i hennes kritik och en av dem motsätter sig

uttryckligen den tolkning och värdering av handlingen och den handlande som Tina förespråkar och föreslår i stället alternativa tolkningar.

Hur allt detta går till mer i detalj, hur berättaren och de övriga inblandade går till väga för att uppnå sina syften och hur samspelet mellan de olika deltagarna ser ut, det är detta som är föremålet för denna analys.

Själva berättelsen är mycket kort, faktiskt en av de allra kortaste i materialet, vilket dock inte hindrar att den uppfyller den relativt snäva definition av *berättelse* som formulerats av Labov & Waletzky och som jag redovisat ovan. Kortheten är heller inte till förfång för analysen eftersom denna inte i första hand har som syfte att beskriva själva berättelsens struktur utan hur berättandet är inbäddat i och fungerar i samtalssituationen. Det analyserade avsnittet kommer att redovisas bit för bit allteftersom analysen fortskrider. För den som vill ha en fullständig överblick återges hela transkriptionen samlad i bilaga I.

Det samtal som berättelsen är en del av äger rum i vardagsrummet i en kollostuga där fem ungdomar (och jag själv) befinner sig. Den här situationen är inte förknippad med någon speciell aktivitet, utan ungdomarna ligger eller halvsitter utspridda i rummet, några på madrasser på golvet, andra i sofforna. Det kommer popmusik från en bandspelare, någon bladdrar förstrött i en serietidning under det att man samtalar.

Den del av samtalet som kommer före själva berättandet handlar om ett hyss som ungdomarna planerar att göra mot ungdomarna på en grannstuga. Man diskuterar några olika sätt att busa, att man skall smeta in dem som bor i grannstugan med vaselin, tandkräm eller schampo (r. 1, 16, 18).

1. T: Ja ska vi smeta vaselin i deras hår
2. (0.6)
3. A: Ja
4. M: Ja vicken bra idé
5. C: ^l (Stackars^l grabbar^o)
6. A: Finns det nåt kvar
7. B: ^l ((s k r a t t)) Cecilia ba (.) deprimerad
8. A: ^l Jo^l ^l Men vi gör de (0.2) j o^l o
9. M: ^l ((skratt))^l
10. M: ^l De e^l
11. för grymt a l l t s å
12. T: ^l Näå de e ju f t a s k i t
13. C: ^l ( ) dom vaknar^l
14. A: ^l Ja dom vaknar=^l
15. C: =De e för grymt ja(.) svär
16. T: Tandkräm
17. A: (Ja just de)=
18. B: =Mhm (.) schampo
19. (1.0)
20. T: SCHAmo de skulle inte va så dumt (.) de gjorde ja ju
21. på Janne (0.6) han ha- fick ju rent hår
22. C: Ha
23. B: (skratt)

24. (7.0)

Det sista förslaget utlöser ett kortare bidrag av Tina som anspelar på en tidigare händelse (r. 20-21). Detta följs direkt av ett svårtydligt *ha* (r. 22) från Cecilia, ett skratt (r. 23) från Bo, och sedan en 7 sekunder lång paus (r. 24). Pausen tillhör inte någon bestämd deltagare i samtalet utan den innebär helt enkelt att samtalet tillfälligt upphör. Deltagarna befinner sig i vad Schegloff & Sacks (1973:325) kallar *continuing state of incipient talk*, en samvaro som inte nödvändigtvis måste fyllas med talaktivitet, utan där samtalet omväxlande blossar upp och förklingar. En sådan situation kan innebära avsteg från de grundläggande turtagningsreglerna. Exempelvis kan det, som i vårt fall, förekomma tystnad som, utan att detta utgör ett brott mot reglerna, varken kan tillskrivas någon viss deltagare eller utgör en avslutning.

5.1 Berättelsen introduceras

Efter pausen inleder Tina ytterligare en berättelse (r. 25-32). Denna berättelse anknyter till det tidigare ämnet på så sätt att den skildrar en handling som innebär att någon sprutar någon form av rengöringsmedel, i detta fall tandkräm, på någon annan. Den sammanhänger alltså – trots den långa pausen – ämnesmässigt med det föregående och är troligen utlöst av detta.

24. (7.0)

25.T: Va e den där Måns han e ju helt spåni

26. (1. 2)

27.T: Jutte e- (.) nä me- nej ja mena

28. (0.8)

29.T: äh: Krister smeta ju e- in honom i tandkräm

Jefferson (1978) har visat hur ett element, ett visst ord, som utlöst en berättelse ofta upprepas, antingen i berättelsens inledning eller i dess "punchline". Ordet *tandkräm* som förekom tidigare i samtalet upprepas i berättelsen på rad 29. Denna mening utgör dock inte berättelsens "punchline" utan skildrar i stället en bakgrundshändelse.

Den berättelse som Tina framför handlar i huvudsak om något som Måns har gjort. Måns är en pojke som bor på stugan men inte är närvarande vid samtalet. Han är inte heller tidigare nämnd eller på annat sätt (indirekt) aktualiserad i samtalet. Tina ställs därför inför problemet att visa hur

en berättelse som är så starkt fokuserad på hans beteende är relevant i situationen.

Det är intressant att han introduceras med hjälp av en meningsenhet där han (formellt sett) efterfrågas (r. 25), något som utgör en lösning på svårigheten att introducera honom utan att han naturligt aktualiserats i samtalet. Genom att fråga efter honom hänvisar talaren till *ett* sätt på vilket Måns är relaterad till situationen, nämligen som en i den grupp av personer som skulle kunna vara närvarande, men inte är det.

Va e den där Måns fungerar trots sin form sålunda inte i första hand som en fråga, utan har som främsta syfte att introducera Måns. Detta framgår också av att Tina inte lämnar någon plats för en eventuell respons innan hon fortsätter, vilket hon skulle ha gjort om det rört sig om en äkta fråga. Enheten utgör i stället ett sätt för Tina att tematisera Måns, för att sedan kunna säga eller predicera något om honom. Man kan också lägga märke till den distanserade formuleringen *den där Måns*.

Det är dock tveksamt om denna strategi för att introducera Måns och därmed berättelsen är framgångsrik; att de övriga deltagarna upplever berättelsen som omotiverad i sammanhanget kan kanske vara en av anledningarna till det öde den kommer att röna.

Repliken *va e den där Måns han e ju helt spåni* (r. 25) utgör en inledare (preface) till den följande berättelsen. Inledaren har, som jag redan har nämnt, flera funktioner. Den annonserar en kommande berättelse och den hjälper även de övriga deltagarna att finna den punkt där berättelsen avslutas och normala turtagningsregler åter börjar gälla.

På ett annat plan kan den också formulera berättelsens poäng. Den ingår därmed bland de medel som talaren utnyttjar för att försöka påverka de övriga deltagarnas tolkning av berättelsen i den riktning han eller hon avser, och därmed försäkra sig om att deras reaktioner på berättelsen blir de önskade. I detta fall annonserar inledaren en berättelse som förklarar och motiverar Tinans nedsättande omdöme om Måns.

På inledaren följer en paus på 1,2 sekunder (r. 26). Inledaren utgörs av ett omdöme. Ett sådant fungerar, enligt Pomeranz (1984), som första delen i ett närhetspar, ett par av typen fråga-svar, inbjudan-accepterande, som består av två turer där den första turen reser förväntningar om att en andra tur av en viss typ skall följa. Om någon sådan andra tur inte följer, är dennas frånvaro relevant för deltagarnas tolkningar av vad som händer. De

kan dra slutsatsen att den deltagare som är ansvarig för den uteblivna responserna är förhindrad eller ovillig att bidra med en s.k. prefererad respons. Närhetsparets första del kan nämligen följas av två olika typer av andra delar eller responser, prefererade eller disprefererade, och dessa har högst olika status. De prefererade responserna är socialt sett okomplicerade och behöver därför inte kvalificeras på något speciellt sätt; de levereras direkt utan någon föregående paus eller annan tveksamhetsmarkör. De disprefererade responserna, t.ex. ett avböjande av en inbjudan, innebär å andra sidan ett hot mot ansiktet hos den som framställt den första delen av närhetsparet, och därmed också mot solidariteten mellan deltagarna och kräver därför mer rituellt arbete, i form av fördröjande pauser, tveksamhetsmarkörer, förklaringar mm. Enligt Heritage (1984) ger fördröjningen den part som framställt den första delen och vars ansikte hotas av det disprefererade bidraget en möjlighet att ta tillbaka, modifiera eller mildra sitt bidrag. Fördröjningen tjänar därmed syftet att upprätthålla solidariteten mellan deltagarna och förhindra att en konflikt uppkommer (jfr även Levinson 1983).

Den paus som följer kan alltså tolkas som de övriga deltagarnas paus; här bör Tina få stöd för sin värdering. Det får hon emellertid inte, något som alltså kan (men inte nödvändigtvis behöver) tolkas som att de övriga inte instämmer i hennes värdering av Måns.

Man kan emellertid hitta invändningar mot att analysera *va e den där Måns han e ju helt spåni* som en inledare. Genom denna beskrivning hävdar jag att talaren annonserar en kommande berättelse, och att hon alltså vid denna punkt har för avsikt att framföra en berättelse; en analys som har sin förutsättning i att en berättelse sedan följer.

Men, och detta är principiellt viktigt, vid den punkt då repliken i fråga faller finns det ingenting som definitivt utpekar den som en inledare. Det framgår inte med säkerhet att Tina med denna replik avsåg att introducera en berättelse. I stället kanske hon kom att tänka på Måns (av någon anledning) och ville säga något nedsättande om honom. Sedan, när hon inte fick något medhåll i sin kritik, introducerade hon så en berättelse för att ge argument för sin kritik, och därmed kom denna replik att i efterhand fungera som en inledare till en berättelse. Detta utgör en fin illustration av det förhållande att en repliks status inte är definitiv när den faller utan slutgiltigt bestäms av hur den kommer att behandlas i samtalet.

Det finns emellertid goda skäl för att anta att Tina faktiskt ändå avsåg repliken på rad 25 som en inledare. Som nämnts har ju berättelsen anknytning bakåt i samtalet (den handlar ju liksom det tidigare samtalet om att smeta rengöringsmedel på någon), och den tidigare analysen, att Tina introducerar Måns för att berätta något om honom, är därför att föredra.

Efter pausen på rad 26 introduceras en annan av berättelsens aktörer (r. 27). Berättaren får dock problem med benämningen av denne aktör och efter en självreparation följer ytterligare en paus (r. 28). Till skillnad från den tidigare pausen skall denna dock ses som Tinans paus (eftersom den finns inom en icke-avslutad meningsenhet finns det ingen anledning för de övriga att uppfatta det som att hon är färdig).

5.2 Berättelsen

I den meningsenhet som finns på rad 29 skildras berättelsens första händelse, dock inte den som är mest central.

Att detta är en bakgrundshändelse signaleras av ordet *ju*, vilket normalt används för att ange att talaren antar att något redan är känt av lyssnaren.

Dessutom har inledaren, som vi sett tidigare, angett att berättelsen går ut på att Måns är "spåni". Det är svårt att se hur ett sådant omdöme om Måns skulle kunna motiveras av att Krister sprutade tandkräm på honom (man kan notera att denna händelse mycket väl kunde göras till den centrala i en berättelse om hur taskig Krister är).

26. (1. 2)
 27.T: Jutte e- (.) nä me- nej ja mena
 28. (0.8)
 29. T: äh: Krister smeta ju e- in honom i tandkräm
 30. (0.4)
 31. T: Han ba *Ja du ska ju ha hämnnd* säger han till MEJ liksom ba
 32. guldgossen
 33. (1.0)

På rad 31 och 32 följer så skildringen av berättelsens mest centrala händelse, att Måns säger att han tänker ta hämnd på Tina, och därmed, enligt henne, felaktigt anklagar henne för att ha sprutat tandkräm på honom.

Att denna händelse är central markeras på flera sätt. Tina använder markören *ba* för att introducera Måns replik. Jag har i en tidigare uppsats

(Eriksson 1992) visat att *ba* oftast används vid händelser (talhändelser eller andra) som känslomässigt engagerar berättaren och som därför ofta intar en central plats i berättelsen. *Ba* kan sägas utgöra ett exempel på den typ av värderande medel som Labov kallar *intensifierare*. Det återgivna yttrandet värderas också genom det sätt på vilket det framförs. Berättarens röst uttrycker hennes indignation över Måns yttrande.

Frasen *guldgossen* skall tolkas ironiskt. Den syftar förmodligen på hur Måns tänks uppfatta sig själv, eller möjligen hur han behandlas och betraktas av ledarna på kollo, som en som alltid är snäll och lydig och sköter sitt, en uppfattning som inte delas av berättaren. Man kan härleda den ironiska tolkningen både ur talarens indignerade tonfall och utifrån det faktum att berättelsen i annat fall blir värderingsmässigt tvetydig. Talaren har ju tidigare på ett tydligt sätt uttryckt sig nedsättande om Måns.

5.3 Avslutning av berättelsen

I och med meningen på rad 31-32 är berättelsen slutförd. Vid denna punkt förväntas de övriga deltagarna, genom att producera tal som på något sätt anknyter till berättelsen, visa att de tycker den varit relevant för samtalet och att de delar berättarens tolkning av det som skildrats i berättelsen.

31. T: Han ba *Ja du ska ju ha hämnd* säger han till MEJ liksom ba
 32. guldgossen
 33. (1.0)
 34.T: En liten m:es
 35. (1.0)
 36.T: Va e han
 37. (0.6)
 38.C: Katarina

Enligt berättarens synsätt har berättelsen givit argument för den värdering av Måns som hon levererade i inledaren. Av detta exempel på hans sätt att bete sig bör det framgå att hennes omdöme är befogat. Emellertid visar det sig vara svårt att få i gång samtalet igen, då ingen av de övriga deltagarna på något sätt visar sin uppskattning av berättelsen eller att de delar talarens värdering av händelserna (observera att de inte heller gjort detta tidigare under berättandet).

Nu ställs berättaren inför problemet hur hon skall få de andra att, om inte visa sin uppskattning för berättelsen, så åtminstone börja tala och därmed återinstallera de normala turtagningsförhållanden som tillfälligt satts ur spel under berättandet.

Jefferson (1978) har visat hur berättaren kan utnyttja expansion av berättelsen för att få igång turtagningen. Efter varje bidrag inväntas en respons från de övriga deltagarna och när någon sådan inte kommer, adderar berättaren ytterligare delar till sin berättelse. Varje nytt bidrag innebär ett avlägsnande från berättelsen i riktning mot mer allmänna ämnen.

Ett liknande tillvägagångssätt finns i vårt exempel. Efter att berättelsen avslutats följer en paus på 1 sek (r. 33). Tina tar sedan turen och ger åter uttryck för den negativa inställning till Måns som hon tidigare levererade i inledaren (genom orden *En liten mes* på r. 34). Här förväntas de övriga deltagarna återigen instämma i Tinas omdöme om Måns.

Efter ytterligare en paus på 1 sek (r. 35) följer ännu en replik från Tina (*Va e han*, r. 36), som även denna refererar till Måns och alltså ämnesmässigt sammanhänger med det föregående. Den utgör, formellt sett, en fråga av samma typ som vid introduktionen av berättandet på rad 25, men den skiljer sig från denna tidigare fråga genom att den saknar den distanserade formuleringen *den där*.

Dessutom verkar denna replik, eftersom den följs av en paus, vara avsedd att utgöra en äkta fråga. Det rör sig alltså om ett starkare initiativ än det direkt föregående; talaren riktar nu en explicit uppmaning till de övriga att komma med en respons.

5.4 Angrepp på berättarens version

Den fråga som berättaren riktar till de övriga på rad 36, får inget svar. I stället följer, efter en paus på rad 37, en replik från Cecilia riktad till Tina (r. 38), som dock inte utgör någon respons på hennes fråga.

Cecilias replik är anmärkningsvärd på två sätt. För det första väljer Cecilia namnformen i stället för ett direkt du-tilltal. För det andra sker inte tilltalet med den namnform som Tina vanligen tilltalas med, utan genom den mer formella formen *Katarina*. Valet av denna form kan ses som ett sätt att skapa distans.

37. (0.6)
 38.C: Katarina
 39.T: Mmhm
 40.C: Ja tycker du har fördomar mot folk
 41.A: hhh
 42.B: 'hhh'
 43. (0.6)
 44.T: Jaa
 45.C: Ja förstår inte varför men ja bara har den känslan
 46. (2.4)
 47.T: Ja men han e ju så dum
 48.C: tjt
 49. (0.6)

Tina svarar på tilltalet (r. 39) och därpå följer en replik från Cecilia där hon kritiserar den värdering av Måns som Tina gett uttryck för i sin berättelse (r. 40).

Lägg märke till att denna replik inte följer direkt på Tinas berättelse, och att den dessutom inramas av en inledare i form av tilltal. Dessa två förhållanden hänger förmodligen samman med att repliken utgör en icke önskad respons på berättelsen. Som jag redogjort för ovan utmärks denna typ av responser bland annat av att de produceras med viss fördröjning, vilket har som funktion att ge den deltagare som framställt det föregående bidraget möjlighet att ta tillbaka eller mildra detta och därmed undvika en social konflikt. Man kan också notera att Cecilia genom att hon fördröjer kritiken hunnit försäkra sig om att de övriga deltagarna avstår från att uttryckligen ansluta sig till Tinas tolkning av händelsen och värdering av Måns.

Kritiken är dock indirekt formulerad: Cecilia utsäger inte direkt vad hon syftar på, men som framgår av det som följer tolkar Tina den som en kritik av hennes berättelse.

Man kanske också kan säga att kritiken mildras något genom att Cecilia med inramningen *ja tycker* markerar att det är hennes subjektiva åsikt (jfr Schiffrin 1990:244).

Det verkar alltså som om den ovilja att instämma i talarens tolkning av berättelsen, som jag antog ligga bakom de uteblivna reaktionerna, bekräftas genom en uttrycklig reaktion från en av deltagarna.

Direkt efter Cecilias replik börjar två andra deltagare, Anna och Bo, att skratta (r. 41 och 42). Deras skratt kan ses som försök att hindra en konflikt genom att föreslå att Cecilias replik skall tolkas som icke-allvarligt

menad, som ett skämt. Genom skrattet distanserar de sig också från Cecilias handling.

Jag skall behandla sekvensen på rad 43-47 lite mer i detalj. I korthet ser den ut på följande sätt: Efter en paus (r. 43) svarar Tina på Cecilias kritik med ett *Jaa* (r. 44). Cecilia upprepar sedan sin kritik mot Tina genom att anknyta till sin tidigare utmaning (r. 45: *ja förstår inte varför men ja bara har den känslan*), och efter en paus på 2,4 sek (r. 46) följer en replik där Tina invänder mot och försöker motivera sin inställning till Måns (*ja men han e ju så dum*: r. 47).

Tinas reaktion på Cecilias kritik utmärks av en rad sådana drag som brukar användas för att skjuta upp en icke önskad andra tur.

För det första föregås båda hennes responser, på rad 44 och 47, av pauser (den senare är dessutom anmärkningsvärt lång). Cecilia har med sin kritik inlett ett närhetspar och utnämnt Tina till nästa talare, och dessa pauser är sålunda Tinas pauser.

Hon skjuter också upp sin invändning på andra sätt. Det *Jaa* som finns på rad 44 kan inte ges den tolkningen att Tina accepterar kritiken, utan det är i stället frågan om det som Schegloff (1988) kallar en *predisagreement agreement token*, ett svagt medgivande som inleder en invändning, och vars främsta funktion just är att uppskjuta den disprefererade invändningen. Cecilia verkar också tolka Tinas replik på detta sätt eftersom hon mjukar upp sin kritik genom repliken på rad 45. Även det *ja* som inleder Tinas replik på rad 47 bör utgöra ett exempel på en *predisagreement agreement token*.

Att Tinas invändning skulle utgöra en disprefererad handling stämmer dock inte med gängse beskrivningar av närhetsparet anklagelse-förnekande. Enligt Heritage (1984) utgör förnekande den prefererade responsen på klander eller anklagelser, medan det är medgivande som är disprefererat. Det förklaras med att ett medgivande leder till socialt avstånd mellan de olika parterna. Och eftersom tystnad tolkas som medgivande bör ett förnekande uppträda tidigt och utan förklaringar.

Man kan fråga sig varför Tina då väljer att ge sin invändning ett disprefererad form?

För det första kan man konstatera att hon inte kan försvara sig genom att helt enkelt förneka att hon talat illa om Måns. Att hon gjort detta är gemensam kunskap hos deltagarna i situationen. (Detta skiljer denna situation från

dem som Heritage hänvisar till, nämligen domstolsförhandlingar.) Eftersom hon inte kan neka, så måste hon i stället visa att hon har goda skäl för att fördöma Måns. Hennes respons på Cecilias anklagelse är alltså inte ett förnekande (*denial*) av samma typ som det som Heritage diskuterar.

För det andra kan detta vara ett försök att lösa ett dilemma. Hon befinner sig i en situation där hennes behov av att rädda ansiktet står i konflikt med hennes vilja att upprätthålla solidaritet och undvika konflikt med Cecilia (och resten av gruppen). Genom att hålla fast vid sin ståndpunkt och försvara sig mot anklagelsen ger hon sig in i konflikten med Cecilia. Genom att å andra sidan erkänna att hon handlat fel (och därmed ansluta sig till Cecilias och eventuellt den övriga gruppens värdering), riskerar hon att förlora ansiktet. En lösning på dilemmat är att försvara sig mot anklagelsen men att göra det på ett defensivt sätt, dvs. ge invändningen mot anklagelsen ett disprefererat format.

5.5 Argumentation för olika versioner

Nu följer en diskussion mellan Tina och Cecilia som rör synen på Måns och hans beteende.

Den version av händelserna som först presenterades av Tina, utmanas nu av Cecilia. Utmaningen gäller emellertid inte vad som faktiskt hände – flickorna är överens om att Måns felaktigt beskyllt Tina för att ha smetat tandkräm på honom. Cecilia har alltså ingenting att invända mot den rena beskrivning som Tina givit av vad som hänt. Det är heller knappast möjligt för henne att göra detta eftersom hon inte var vittne till händelseförloppet ifråga.

Vad som skiljer deras olika versioner rör i stället de slutsatser man kan dra av händelserna, vad Måns visste eller inte visste och vad som var motivet för hans handlande och, som följd av detta, hur han skall beskrivas – om han verkligen är "spåni"?

- 47.T: Ja men han e ju så dum
 48.C: tjt
 49. (0.6)
 50.T: Men liksom (.) han s- han måste ha sett att de va va heter
 51. de Krister som smeta in honom
 52.C: Ja men (.) hade han sett att de va Krister så skulle han
 53. nog inte säga det till dej

54. T: [Ja sa så^h här *men ja har inte gjort
 55. nånting* (.) så hära han ba *joo* (.) ja ba *men va har
 56. ja gjort för nåt då* *de vet du*
 57.C: Ja precis
 58. (0.4)
 59. C: Har man gjort nånting å nån anklagar en så säger man de har
 60. ja inte alls de
 61. (1. 6)
 62.T: Ja ja
 63. (4.0)
 64.C: så han trodde nog att de va du (.) fast de inte va de
 65. (0.8)
 66.T: .h Men Krister sa (ju) ti honom att de va han
 67.C: Mmhm
 68. (2.0) ((en bil som tutar))

Vad Tina försöker visa är att Måns beskyllde henne för dådet trots att han visste att hon var oskyldig, något som, om det är sant, är i högsta grad klandervärt. Detta gör hon först genom att hänvisa till att Måns bör ha sett att det inte var hon som utförde handlingen (r. 50-51), och senare genom att lägga till ytterligare element till berättelsen som dels, i dramatiserad form, beskriver hur hon själv bedyrar sin oskuld utan att bli trodd (r. 54-56), dels hävdar att Krister faktiskt erkänt för Måns (r. 66). Tinas huvudsakliga strategi för att driva sin linje är sålunda att till den ursprungliga berättelsen lägga ytterligare detaljer som stödjer hennes tes.

Cecilia, å andra sidan, utgår i sin argumentation från att Måns är en rationell och moralisk person. Hon godtar visserligen att han i yttlig mening utfört den handling som Tina tillskriver honom men vägrar godta implikationerna. I stället försöker hon förklara varför han gjorde det han gjorde och menar att det, tvärtom mot vad Tina hävdar, berodde på att han inte hade tillräcklig kunskap och därför inte kunde handla rationellt.

Tinas påstående på rad 50-51 bemöts sålunda med att Måns knappast skulle handlat som han gjorde om han haft kunskap om vad som faktiskt skett. På rad 59-60 och rad 64 försöker hon sedan visa att hans vägran att tro Tina på hennes ord när hon bedyrade sin oskuld är rimlig med utgångspunkt i hur människor som är skyldiga brukar bete sig: de nekar. Denna diskussion avslutas sedan på rad 67 utan att de två flickorna lyckats komma överens.

5.6 Spår av dispyten

Jag vill slutligen visa att konflikten också lämnade spår i det fortsatta samtalet. Efter den paus som finns efter Cecilias replik på rad 67 följer en sekvens av repliker som är reaktioner på att en bil tutar. Det är i första hand Cecilia som ondgör sig över personerna i bilen, som hon tycker är störande (r. 69-78), (det är ett gäng killar som har hållit i gång flera nätter och hindrat de andra från att sova). De andra reagerar på hennes utbrott med skratt, och därefter kommenterar Bo (r. 80) den irriterade stämningen (*Fy faan va alla e sura på alla*), en replik som jag tror bör ses som ett försök att lösa den spänning som hänger kvar efter diskussionen mellan Cecilia och Tina.

68. (2.0) ((en bil som tutar))
 69.C: Håll käften
 70. (0.4)
 71.C: Dom kommer tillbaka (.) dom vill liksom inte vara på hajk
 72. (0.6)
 73.C: Ska vi slå vad
 74.T: Men dom skulle ( )
 75.C: ^lFår vi (inte sova)^l i natt igen dom kan
 76. ju ta å (.) sticka åt helvete
 77. (1. 2)
 78.C: Dom kan väl sova på: (.) bilen (.) (istället)
 79.A: ^l((skratt))^l
 80.B: ^l((skratt))^l Fy faan
 81. va alla e sura på alla
 82.T: N ä: ä:
 83.C: ^lMen ja e ^lhelt deprimerad liksom kolla hur ja ser
 84. ut i huve⁺
 85.A: ((skratt))
 86.T: Men C e h i l i a
 87.A: ^lFaan^l stoppa sand i håret så blir de
 88. tyst på de
 89.B: ((skratt))
 90.T: ((skratt))

Denna replik följs sedan av två andra, en vardera från de två kombattanterna (r. 82-83). Tina invänder mot Bo och menar att så inte är fallet, medan Cecilia anger skäl för att hon är sur och irriterad (hon har föregående dag vid en lek gnidit in håret med vaselin för att få det "slickat", och sedan inte lyckas få bort vaselinnet ur håret). Dessa repliker kan ses som försök från parterna att normalisera sitt inbördes förhållande. Detsamma gäller för den replik (r. 86) som utgör Tinas reaktion på Cecilias klagan över hur hennes hår ser ut, där hon skrattande tilltalar henne med hennes

förnamn, något som står i skarp kontrast till Cecilias motsvarande tilltal som inledning på hennes utmaning (r. 38).

Jag vill avsluta med att peka på att Bo:s replik på rad 80 visar att den konflikt jag hänvisat till inte är min egen konstruktion, utan att deltagarna själva uppmärksammat och här hänvisar till denna.

6. Avslutning

Jag har här gjort en mycket närgången analys av framförandet av en berättelse vars syfte är att motivera en negativ bedömning av en av medlemmarna i en grupp av ungdomar. Berättaren försöker få de övriga att instämma i den negativa värderingen. Hon misslyckas dock med detta och i stället utmanar en annan av deltagarna hennes tolkning av händelsen och värdering av de inblandade.

Jag har på en detaljerad nivå visat på olika strategier som används av de olika deltagarna: hur berättaren använder sig av olika medel för att introducera sin berättelse i samtalet och för att få i gång samtalet efter att berättelsen slutförts, hur en annan deltagare går till väga för att kritisera och utmana berättarens perspektiv på händelseförloppet och hur denna försöker bemöta kritiken och rättfärdiga sin ståndpunkt, hur övriga deltagare distanserar sig från konflikten mellan dessa båda parter och hur konflikten slutligen explicit kommenteras av deltagarna.

Analysen visar på ett tydligt sätt hur berättelser utgör subjektiva versioner av verkligheten och att dessa subjektiva versioner utgör ett viktigt element i konstruktionen av de personer, platser och händelser som utgör vår sociala verklighet.

Transkriptionsnyckel

(.)	kort paus, ca 0.1 sek.
(0.4)	paus, längd i sekunder inom parentes
—	satsbetoning
( )	ohörbart tal, osäker tolkning
* *	förändring av röstkvalitet
[ ]	överlappande tal
+ +	högre
° °	tystare
=	latching, repliker följer på varandra utan paus
me-	avbrott eller stammande tal
VERSALER	emfatisk betoning
.h	inandning
h	aspiration, skratt

Bilaga 1

K89:7-1: I Måns han e ju så spåni

1. T: Ja ska vi smeta vaselin i deras hår
2. (0.6)
3. A: Ja
4. M: Ja vicken bra idé
5. C: ^l(°Stackars^l grabbar°)
6. A: Finns det nåt kvar
7. B: ^l((s k r^l a t t)) Cecilia ba (.) deprimerad
8. A: ^lJo^l ^lmen vi gör de (0.2) jo^l o
9. M: ^l((s k r a t t))^l
- 10 M: ^lDe e^l
11. för grymt a l l t s å
- 12.T: ^lNää de e ju {t a^l s k i t }
- 13.C: ^l( ) dom vaknar^l
- 14.A: ^lJa dom va^l knar
- 15.C: =De e för grymt ja (.)svär
- 16.T: Tandkräm
- 17.A: (Ja just de)=
- 18.B: =Mmhm (.) schampo
19. (1.0)
- 20.T: SCHAmpto de skulle inte va så dumt (.) de gjorde ja ju
21. på Janne (0.6) han ha- fick ju rent hår
- 22.C: Ha
- 23.B: ((skratt))
24. (7.0)
- 25.T: Va e den där Måns han e ju helt spåni
26. (1. 2)
- 27.T: Jutte e- (.) nä me- nej ja mena
28. (0.8)
- 29.T: äh: Krister smeta ju e- in honom i tandkräm
30. (0.4)
31. T: Han ba *Ja du ska ju ha hämnd*säger han till MEJ liksom ba
32. guldgossen

33. (1.0)
 34. T: En liten m:es
 35. (1.0)
 36. T: Va e han
 37. (0.6)
 38. C: Katarina
 39. T: Mmhm
 40. C: Ja tycker du har fördomar mot folk
 41. A: hhh
 42. B: [hhh]
 43. (0.6)
 44. T: Jaa
 45. C: Ja förstår inte varför men ja bara har den känslan
 46. (2.4)
 47. T: Ja men han e ju så dum
 48. C: tjt
 49. (0.6)
 50. T: Men liksom (.) han s- han måste ha sett att de va va heter
 51. de Krister som smeta in honom
 52. C: Ja men (.) hade han sett att de va Krister så skulle han
 53. nog inte säga det till dej
 54. T: [Ja sa så här *men ja har inte gjort
 55. nånting* (.) så hära han ba *joo* (.) ja ba *men va har
 56. ja gjort för nåt då* *de vet du*
 57. C: Ja precis
 58. (0.4)
 59. C: Har man gjort nånting å nån anklagar en så säger man de har
 60. ja inte alls de
 61. (1. 6)
 62. T: Ja ja
 63. (4.0)
 64. C: så han trodde nog att de va du (.) fast de inte va de
 65. (0.8)
 66. T: .h Men Krister sa (ju) ti honom att de va han
 67. C: Mmhm
 68. (2. O) ((en bil som tutar))
 69. C: Håll käften
 70. (0.4)
 71. C: Dom kommer tillbaka (.) dom vill liksom inte vara på hajk
 72. (0.6)
 73. C: Ska vi slå vad
 74. T: Men dom skulle ( )
 75. C: [Får vi (inte sova)] i natt igen dom kan
 76. ju ta å (.) sticka åt helvete
 77. (1. 2)
 78. C: Dom kan väl sova på: (.) bilen (.) (istället)
 79. A: [((skratt))]
 80. B: [((skratt))] Fy faan
 81. va alla e sura på alla
 82. T: N ä: ä:
 83. C: [Men ja e] helt deprimerad liksom kolla hur ja ser
 84. ut i huve⁺
 85. A: ((skratt))
 86. T: Men C e h c i l i a
 87. A: [Faan] stoppa sand i håret så blir de
 88. tyst på de
 89. B: ((skratt))
 90. T: ((skratt))

LITTERATUR

- Adelswärd, Viveka. 1991. Vems är poängen? En empirisk studie av den personliga berättelsen i institutionella samtal. *Nysvenska studier* 70, 71-93.
- Edwards, D. & Middleton, D. 1986. Joint remembering: Constructing an account of shared experience through conversational discourse. *Discourse processes* 9,423-459.
- Edwards, D., Potter, J. & Middleton, D. 1992. Toward a discursive psychology of remembering. *The Psychologist* October 1992,441-446.
- Eriksson, Mats. 1992. Ett fall av grammatikalisering i modern svenska: *ba* i ungdomars talspråk. *FUMS rapport nr 166*. (SoLiD nr 1.) Enheten för sociolingvistik. Uppsala universitet. Uppsala.
- Goffman, Erving. 1974. *Frame analysis*. Harper & Row. New York.
- Goffman, Erving. 1979. Footing. *Semiotica* 25 1/2, 1-29.
- Goodwin, Charles. 1981. *Conversational organization. Interaction between speakers and hearers*. Academic Press. New York m.fl.
- Goodwin, Charles. 1986. Audience diversity, participation and interpretation. *Text* 6,283-316.
- Goodwin, Marjorie. 1990. *He-said-She-said. Talk as social organization among black children*. Indiana University Press. Bloomington & Indianapolis.
- Heath, Shirley Brice. 1983. *Ways with words. Language, life and work in communities and classrooms*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Heritage, John. 1984. *Garfinkel and ethnomethodology*. Polity press. Cambridge.
- Jefferson, Gail. 1978. Sequential aspects of storytelling in conversation. I: Schenkein, J. (ed.) *Studies in the organization of conversational interaction*. Academic press. New York, 219-248.
- Kernan, Keith T. 1977. Semantic and expressive elaboration in children's narratives. I: Ervin Tripp, S. & Mitchell-Kernan, C. (eds.) *Child discourse*. Academic press. New York, 91-102.
- Labov, William. 1972. The transformation of experience in narrative syntax. I: Labov, W. *Language in the inner city*. Pennsylvania University press. Philadelphia, 354-396.
- Labov, William & Waletzky, Joshua. 1967. Narrative analysis. I: Helm, J. (ed.) *Essays on the verbal and visual arts*. University of Washington press. Seattle, 12-44.
- Levinson, Stephen. 1983. *Pragmatics*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Mandelbaum, Jenny. 1989. Interpersonal activities in conversational storytelling. *Western journal of speech communication* 53, 114-126.
- Mandelbaum, Jenny. 1993. Assigning responsibility in conversational storytelling: The interactional construction of reality. *Text* 13:2, 247-266.
- McLaughlin, Margaret L. 1984. *How talk is organized*. Sage. Beverly Hills m.fl.
- Møller, Erik. 1993. *Mundtlig fortælling - fortællingens struktur og funktion i uformel tale*. (Institut for Dansk Dialektforsknings publikationer Ser. A. nr. 31.) C.A. Reitzels Forlag, København.
- Pomerantz, Anita. 1984. Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes. I: Atkinson M. J. & Heritage, J. (eds.) *Structures of social action*. Cambridge University Press. Cambridge, 57-101.

- Ryave, Alan L. 1978. On the achievement of a series of stories. I: Schenkein, J (ed). *Studies in the organisation of conversational interaction*. Academic press. New York, 113-132.
- Sacks, Harvey. 1974. An analysis of the course of a joke's telling in conversation. I: Bauman, R. & Sherzer, J. (eds.) *Explorations in the ethnography of speaking*. Cambridge University Press. Cambridge, 337-353.
- Schegloff, Emanuel & Sacks, Harvey. 1973. *Opening up closings*. *Semiotica* 7, 289-327.
- Schegloff, Emanuel A. 1988. Goffman and the analysis of conversation. I: Drew, P. & Wootton, A. (eds.) *Erving Goffman. Exploring the interaction order*. Polity Press. Cambridge, 89-135.
- Schiffrin, Deborah. 1990. The management of a co-operative self during argument: the role of opinions and stories. I: Grimshaw, A. D. (ed.) *Conflict talk*. Cambridge University press. Cambridge, 241-259.
- Tannen, Deborah. 1983. "I take out the rock - dok": How Greek women tell about being molested (and create involvement). *Anthropological linguistics* 25:3, 359-374.
- Tannen, Deborah. 1986. Introducing constructed dialogue in Greek and American conversational and literary narrative. I: Coulmas, F. (ed.) *Direct and indirect speech*. Mouton de Gruyter. Berlin, 311-332.
- Wolfson, Nessa. 1982. *The conversational historical present tense in American English narratives*. Foris. Dordrecht.